

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет української філології та журналістики
Кафедра української мови

Дипломна робота магістра
з теми **СТИЛІСТИКА ЛИСТІВ ІВАНА ЗІЛИНСЬКОГО ТА ІВАНА
ПАНЬКЕВИЧА (1913 – 1951)**

Виконала: студентка 2 курсу,
групи Ukr1-M18
спеціальності 014 Середня
освіта
(Українська мова і література)
додаткової спеціальності
014 Середня освіта
(Мова і література
(англійська))
Попкова Ольга Ігорівна
Керівник: д.ф.н., проф.
Марчук Л.М.
Рецензент: к.ф.н., доц.
Гудима Н.В.

Кам'янець-Подільський – 2019

ЗМІСТ	
ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. ПОНЯТТЯ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ В ДОСЛІДЖЕННЯХ СУЧАСНИХ ЛІНГВІСТІВ.....	9
1.1. Мовна особистість Івана Зілинського та Івана Панькевича.....	9
1.2. Жанрові особливості епістолярного стилю (теоретичні й практичні аспекти).....	16
РОЗДІЛ II. МОВНІ ЗАСОБИ СТВОРЕННЯ КОЛОРИТУ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ ХХ ст.....	23
2.1. Функціонування термінів у листах І. Зілинського та І. Панькевича	23
2.2. Власні назви як засіб передання соціальної функції листів.....	36
РОЗДІЛ III. СТРУКТУРА ЛИСТІВ ТА ЇХ ЛІНГВОКУЛЬТУРНЕ ЗНАЧЕННЯ.....	39
3.1. Лексичні засоби створення індивідуального стилю	39
3.2. Засоби іронії як колорит індивідуального стилю епістолярію.....	41
3.3. Чинники становлення мовної особистості	46
3.4. Роль Івана Огієнка в становленні української літературної мови в Україні (Таблиця милозвучности української мови 1923 року) у світлі поглядів І. Панькевича.....	67
ВИСНОВКИ.....	73
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	80

ВСТУП

Сучасна лінгвістична наука значну увагу приділяє текстам, які мають лінгвальні та екстралінгвальні особливості. Насамперед, це ті тексти, в яких присутня – змістова різноманітність та національно-культурне значення. Саме таким текстом є збірка, укладена Миколою Мушинкою «Листування Івана Зілинського з Іваном Панькевичем» (1913 – 1951), Нью-Йорк – Пряшів 2008).

Зілинський Іван (справжнє прізвище – Кобаса; 22.05.1879–23.04.1952) – фонетист і діалектолог, пророчесор східної славістики й укр. мови (1931). Дійсний член НТШ (1917) й Комісії з діалектології ВУАН (1927). Народився у селі Красна (колиш. Коростенька) в Галичині. Упродовж 1900 – 1902 навчався у Львові., а згодом 1903 – 1907 Віденському університетах. 1913 – 1914 викладав у Бережанській і Станіславській гімназіях, від 1921 до 1926 – у Львівській гімназії, а також читав лекції у Львівському таємному українському університеті (1921–25) і Краківському університеті (1926–39). Член Комісії з вивчення українсько-польських. відносин при Українському науковому інституті у Варшаві (1934). Під час Другої світової війни – 1939–1940 відповідав за культурно-освітню справу Українського центрального комітету, 1940–1941 головний редактор і 1941–1944 директор «Українського видавництва» у м. Кракові. Від 1944 – професор слов'янської філології в Карловому університеті в Празі (Чехія). Досліджував говірки лемків, замішанців та бойків, зібрав цінні матеріали для лінгвістичного атласу Галичини, що пізніше були відредаговані Й.. Дзендзелівським і М. Карасем і надруковані як «Статті з української і польської діалектології» (1975). Автор низки брошур з класифікації українських діалектів, карти українських діалектів, праці «Фонетичний опис української мови» (1932). 1941 вийшла у світ його книга «Українська орфографія».

Панькевич Іван Артемович (роки життя – 6.X 1887, с. Цеперів, тепер Кам'янка, Бузького району Львів. обл. – 25.II 1958, Прага) – український мовознавець, літературознавець, фольклорист, етнограф, мистецтвознавець,

історик, педагог, громад. діяч, доктор філологічних наук з 1938, професор з 1939, член НТШ у Львові з 1924. Один із засновників товариства «Просвіта» і «Педагогічного товариства Підкарпатської Русі» в Ужгороді (1920), редактор «Наукового збірника товариства “Просвіта”» (1922-28), журналу «Підкарпатська Русь» (1924 – 36), ряду ін. видань. Досліджував сучас. стан укр. говорів Закарпаття, передусім фонетику і морфологію («Українські говори Підкарпатської Русі і сумежних областей. Звучня і морфологія», 1938; «Говір сіл Ріки Руської був. Марамороша в Румунії», 1934), записував укр. закарп. говори на фонограф; вивчав історію лемк. і закарп. говорів («До питання генези українських лемківських говорів», 1959). Зібрав багато писемних пам'яток Закарпаття і Сх. Словаччини з 16 – 18 ст., опублікував ряд пам'яток і дослідив їхню мову («Тишівська Александрія із початку XVIII ст. Текст і мовна аналіза», 1922; «Покрайні записи на підкарпатських церковних книгах», ч. 1, 1929; «Покрайні записи на південнокарпатських церковних книгах», ч. 2, 1937; «Фольварочна грамота Алексія Мироловича 1607 р. як пам'ятка українського лемківського говору на Спиші», 1946 – 48; «Дві лемківські грамоти з початку XVI ст.», 1954); на підставі уперше опрацьованих закарп. пам'яток різного часу написав синтетичну працю «Нарис історії закарпатських говорів, ч. 1. Фонетика» (1958).

Учений запропонував ряд етимологій етнонімів і топонімів, простежив формування і структурні особливості локального варіанта староукраїнської літературної мови («Закарпатський діалектичний варіант української літературної мови XVII-XVIII ст.», 1958).

Розробив теоретичні засади та питальник для збирання матеріалів до Словника закарпатських говорів «Подкарпаторуський діалектологічний (областний) словар», 1922; «Діалектичний підкарпаторуський словар», 1933]; разом з В. Гнатюком укладав картотеку Словника закарпатських говірок.

Тому аналіз листування цих двох мовознавців **актуальний**, оскільки в листах відображається мовна особистість авторів.

Епістолярні традиції українців мають, як відомо, глибоке історичне коріння. Зародження епістолярію, на думку мовознавців, припадає на київську добу, тобто збігається з часом появи берестяних грамот XI-XIVст.[57, с. 5 – 6], що слугували засобом ділового спілкування.

Епістолярій не раз привертав увагу дослідників через можливість глибше пізнати національну історію, історію національної мови й літератури, специфіку міжособистісних відносин українців і питомі національні риси, позначені на індивідуально-стильовій манері адресанта, бо, образно кажучи, листи мають «...на собі не лише сліди чорнила і олівця, а й відбиток чистішої душі... адже обмін листами – це принаймні розмова двох споріднених осіб» [100, с. 13].

Проте дотепер учені не можуть дійти одностайності у визначеності статусу епістолярію у функційно-стильовій системі української мови. Наразі більшість мовознавців кваліфікують його то як повноцінний функційний стиль із властивими йому диференційними ознаками, особливою сферою використання, специфічними функціями.

Своєрідність епістолярної спадщини виявляється в різноманітності жанрових форм листа, в глибині філософських пошуків, у невичерпності й щирості почувань, у мовностилістичних експериментах і бережливому ставленні до епістолярних канонів.

Листи, як відомо, становлять основу епістолярних текстів. З-поміж інших типів текстів їх вирізняє чітка орієнтація на конкретний тип адресата й забезпечення заочного спілкування. Побудова таких текстів залежить від багатьох чинників: від наявності текстової традиції, ситуації гіпотетичного сприйняття тексту, адресата, форм реалізації і поширення тексту та інших суб'єктивних умов епістолярної комунікації.

Звернення до репрезентованого листування зумовлено такими чинниками:

- 1) листи дозволяють проникнути у внутрішній світ автора;

- 2) різні листи демонструють цілий пласт інформації щодо часового відтинку, в який створювалися ці листи;
- 3) інформація з листів вносить певний вклад у розвиток українського мовознавства.

Мета роботи – засобами епістолярію, а саме через вибрані сторінки листування з друзями та колегами, описати постать двох відомих мовознавців для репрезентації поняття «мовна особистість». Мета передбачає розв’язання таких завдань:

- проаналізувати ознаки епістолярного тексту на матеріалі збірки;
- класифікувати листи за сферами спілкування;
- охарактеризувати мовні особистості авторів листів у світлі дослідження мовних особистостей на загальному фоні формування українського світогляду. XX ст.;
- виявити екстра- та інтралінгвальні чинники формування епістолярної спадщини мовознавців.

Об’єктом дослідження є листи Івана Зілинського з Іваном Панькевичем. Самі листи можуть слугувати прикладом щирої дружби та взаємної поваги двох найвизначніших мовознавців першої половини XX ст. протягом тривалого часу.

Предмет дослідження складає стиль листів та їх структура, мовні засоби репрезентації мовних особистостей авторів.

Матеріалом для дослідження послужили листи 1913 – 1951рр., 83 листи І. Зілинського і І. Панькевича.

Методологія і методи дослідження. Методологічною базою дослідження послужили погляди мовознавців на поняття «епістолярний стиль». Використані описовий, функційно-стилістичний метод, зіставний аналіз. При характеристиці окремих лінгвістичних одиниць та укладені класифікації частково використані елементи типологічного та структурно-семантичного аналізу, описуючи мовну особистість авторів листів, та й, частково, укладача збірки послуговуємося методом дискурсивного аналізу.

У процесі аналізу листів перед нами постають автори: талановиті, високоосвічені люди, які весь час напружено навчаються. Для яких постійно болить питання української мови та України. Листування з колегами для авторів значить дуже багато.

Практична цінність полягає в тому, що результати теоретичних узагальнень та фактичний матеріал можна використувати в лінгводидактиці середньої школи, у практиці викладання української мови.

Апробація результатів роботи. Загальну концепцію та результати дослідження обговорено на наукових студентських конференціях (квітень 2016 – 2019 рр.), у 2019 році доповідь визначено кращою в секції; на засіданні кафедри української мови Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (листопад 2019 р.); з теми дипломної роботи є 5 публікацій, одна з них закордонна (Мінськ 2017 р.).

Структура та обсяг дослідження. Дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури.

У «Вступі» обґрунтовано актуальність теми роботи, визначено об'єкт і предмет, мету, завдання і методи дослідження, висвітлено наукову новизну, теоретичне і практичне значення роботи, вказано джерела фактичного матеріалу.

Перший розділ «**Поняття мовної особистості в дослідженнях сучасних лінгвістів**» висвітлює проблеми дослідження мовної особистості як об'єкта історичної стилістики.

Другий розділ «**Мовні засоби створення колориту епохи ХХ ст. в листах**» містить підрозділи, які підтверджують тезу, що «*...мовна особистість розвивається на певному історико-філологічному тлі, яке формує її відповідно до стану розвитку суспільства (з одного боку), і стану розвитку мови (з другого)*» [87, с. 58].

Третій розділ «**Структура листів та їх лінгвокультурне значення**» описує не лише жанрове різноманіття листів, а й їх значення для розвитку України.

У висновках з'ясуємо статус мовних особистостей І. Зілинського та І. Панькевича та особливості їх епістолярію, в якому «відображена тяжка доля галицьких емігрантів на чужині, їх взаємна співпраця над мовознавчими проектами» [Листи, с.4].

ВИСНОВКИ

Предметом епістолярного стилю сучасної української мови є листи, мемуарна література, щоденники. Епістолярний стиль здійснює апелятивну функцію мови, що полягає у звертанні до адресата з бажанням увести його в коло подій, проінформувати про щось, викликати почуття, співзвучні з емоційним настроєм автора.

У новітніх роботах поширюється термін *«епістолярій»*, під яким розуміються «художні, публіцистичні, політичні та приватні листи видатних митців, історичних осіб та громадянських діячів, з яких постає достовірна картина особистого життя цих пересічних постатей, поглиблюються наші знання про ту чи іншу епоху, про розвиток художньої думки» [47, с. 120].

Термін *«епістолярна форма»* не має загальновизнаного потрактування: Ю. Борев визначив її як форму приватного листа, що написана літературним стилем та призначена для публікації. В. Кузьменко дефініціював її як «...художні твори різних жанрів, написані у вигляді листування персонажів між собою або у яких форма листа чи посилення використовується як творчий прийом [47, с. 124].

Вважаємо (за В.І. Кузьменком), що «...лист письменника – це твір літературного та історіографічного жанру, позначений яскраво вираженою психологічною інтроспекцією та особистісним ставленням автора до дійсності й конкретного адресата, написаний з урахуванням специфіки кореспонденції певної історичної доби» [47, с. 12].

У епістолярії Івана Зілинського та Івана Панькевича натрапляємо на дуже вдале охоплення різних жанрів, коли в тексти власних листів автори вводять як елементи мемуарної літератури, так і витяги зі щоденників, наукові тексти, прецедентні елементи. Книга листування розказує про обмін думками учених, наближує сучасному чмиачеві не актуальні питання фонетики і фонології досліджуваних західноукраїнських карпатських говірок.

Епістолярій як об'єкт наукового вивчення привернув до себе увагу українських дослідників в основному в 90-тих роках ХХ ст., про певні здобутки літературознавці можуть говорити завдяки працям В. Святотця, В. Ткачівського, Л. Вашків та ін., а особливо М. Коцюбинської. У мовознавстві, на жаль, не отримали розвитку цікаві починання Л.Лушпинської про проблеми нормалізації української літературної мови в епістолярії другої половини ХІХ – початку ХХ ст.; праці, надруковані за межами України, залишаються маловідомими, а давні наукові методики уже призабуті.

Книги, подібні до аналізованої, з'являються нечасто, адже вимагають тривалої клопіткої праці укладача. Якщо йдеться про митців словесної творчості, то так звані пов ні видання зазвичай включають якусь частину листів письменника, але без відповідей адресата. Проте епістолярій часто містить наукові ідеї, концепції, що не знайшли подальшого розвитку в діяльності адресанта. М. Мушинка – відомий учений, який щоразу поповнює культурну й наукову скарбницю України новими публікаціями. Багатовекторність дослідницьких інтересів М. Мушинки вражає. Серед його праць – більше 40 книг різного спрямування – від фольклористики до праць про архітектуру та побут закарпатських міст і сіл. Як учений і неординарна особистість він мав зв'язки з представниками і нащадками української еміграції, що осіла в колишній Чехословаччині.

Після проголошення незалежності України дослідник зайнявся такою справою, як повернення нашому народу забутих імен, їх спадщини. Тернополяни з вдячністю прийняли передані до Державного архіву Тернопільської області матеріали й особисті речі видатного українського вченого, засновника вітчизняної наукової географії Степана Рудницького, не менш заслуженого українського правника, його близького друга Степана Дністрянського.

Ще за комуністичних часів М. Мушинка підтримував тісні контакти з музеєм Володимира Гнатюка у с. Велесневі, а віднедавна і з Тернопільським

національним педагогічним університетом, який носить ім'я Володимира Гнатюка.

Запропоноване нещодавно М.Мушинкою «Листування Івана Зілинського з Іваном Панькевичем (1913 — 1951)» є логічним продовженням попередніх епістолографічних студій цього ж автора, зокрема, листів Степана Рудницького до Софії та Станіслава Дністрянських, листів Івана Панькевича до Володимира Гнатюка тощо, під час написання яких викристалізувалися та усталилися методичні основи опису й аналізу матеріалу.

Звертаючись до епістоли, М. Мушинка керується переконанням, що об'єктивна оцінка діяльності певної особи має складатися з аналізу різних джерел, а епістолярій найбільш відкрито і незавуальовано подає нам життєві, наукові, культурні реалії часу, скидає завісу з особистісних стосунків, розшифровує часто сховані вимогами публічної моралі «підводні течії», що так чи інакше впливали на формування культурного процесу.

Ідея видрукувати листування І. Зілинського та І. Панькевича виникла ще у 80-х рр. минулого століття, проте інші, нагальніші справи, зокрема видання збірника на пошану І. Зілинському, перешкодили її реалізувати. Усе ж 6 листів І. Панькевича було опубліковано в празькому журналі «Slavia» із вступною статтею та коментарями.

На жаль, сподівання на те, що цей матеріал викличе інтерес дослідників і приведе до опублікування всієї епістолярної спадщини мовознавця, не справдилися. Однак двадцятирічна перерва не стала часом забуття, і тепер наука збагатилася ще одним цінним джерелом не лише до біографій обох учених, але й до українського мовознавства 20 – 40-х рр. ХХ ст., тобто до періоду, коли воно зазнало найбільших втрат». Пропонуючи увазі читача 83 листи І. Зілинського і 53 – І. Панькевича, М. Мушинка свідомо намагається залишитися осторонь і, крім побіжних зауважень у передмові, не робить детального аналізу, про що можна тільки пошкодувати, адже його перу належать серйозні мовознавчі дослідження про двох представлених респондентів (див., зокрема: Іван Панькевич та сучасний стан дослідження його

спадщини // Ivan Paňkevič a otazky spisovneho jazyka. – Prešov, 2002; Іван Зілінський — видатний український мовознавець // Наша культура. — Варшава, 1979 та багато ін.

Зібрані в одній книзі, листи двох визначних діячів української науки стали прекрасним подарунком для сучасних дослідників, які мають змогу простежити генезу мовознавчої думки як живий, органічний процес, представлений на тлі життєвих фактів і побутових деталей. Коментарі до листів, як зазначає укладач у передмові, «обмежені лише на найстислішу інформацію». Насправді ж конкретні продумані виноска, що трапляються практично на кожній сторінці книги, містять відомості, які допомагають увести епістолярій у наукове та суспільне тло першої половини ХХ ст.

Пояснення географічних назв, коментування прізвищ людей, про яких іде мова в листах, а головне – друкованих праць, які згадують автори листів або які тільки обговорювалися, а були оформлені пізніше, є своєрідним каталогом інформації, необхідної для студіювання епістолярію двох відомих мовознавців. Листи є не лише відбиттям тогочасного мовлення українських діячів науки й громадської праці, а й свідченням лексичного багатства, досконалої стилістики, добірного синтаксису, влучного вживання етикетних слів адресантів. Кожне слово, кожна синтаксична конструкція дозволяє побачити талановиту й працьовиту особистість, яка безкорисливо й відповідально ставиться до досліджень української мови, «бо ж у нас взагалі голод на мовні праці». Тому й не дивно, що в мовознавчій площині публікації та напрацювання І.Зілінського й І. Панькевича стали тим значним здобутком, яким ще довго будуть послуговуватися вчені-мовознавці, всі ті, кому не байдужа рідна українська мова. Ґрунтовність пояснень у виносках, численні дані про написані, видані чи дискутовані передусім мовознавчі проблеми дають змогу відтворити не лише титанічну працю двох видатних лінгвістів, а й почерпнути сучасним мовознавцям чимало відомостей з діалектології, історії мови, взяти слушні й актуальні ідеї для подальших досліджень, врешті націлити на таку ще необхідну тепер працю в нашій лінгвістичній галузі. Самі листи можуть

служувати прикладом щирої дружби та взаємної поваги двох найвизначніших мовознавців першої половини ХХ ст. протягом тривалого часу. Незначні ілюстрації (початки наукових статей, титульні сторінки окремих праць, декілька світлин) є важливою інформацією для дослідників, особливо для молодих лінгвістів. Ознайомлюючи громадськість з листуванням І. Зілинського та І. Панькевича, М. Мушинка не шкодує ідей, що перспективно окреслюють план мовознавчого дослідження епістолярію. Листи укладено згідно з археографічними вимогами, цілком збережено індивідуальний стиль авторів, правопис і навіть пунктуацію. Це важливо для подальших студій, адже «обидва вчені були спеціалістами не лише у питаннях української діалектології, але й авторитетами у питаннях української мови й правопису».

У передмові укладач виділяє два блоки мовознавчих проблем, яких торкалися адресати: проблеми діалектології та граматики й правопису української мови. Звичайно ж, важко переоцінити поданий матеріал у тому плані, що тут є відомості про наукові розвідки обох лінгвістів, формування методики роботи тощо, проте варто виділити ще один аспект. В українському мовознавстві вже давно назріла потреба вивчити епістолу як окремий жанр, що максимально розкриває соціальний контекст й інформацію про учасників комунікації, і ввести епістолярій в поле мовознавчого дискурсу.

Справжній поціновувач наукового таланту свого вчителя – І. Панькевича, М. Мушинка щедро роздає ідеї тим, хто йде вказаними ним шляхами і примножує когорту його учнів. У цьому й полягає, на наш погляд, основний здобуток рецензованої праці: вона акцентує на суб'єктивному підтексті наукового аналізу, визначає сутність еволюції наукової думки, навчає відчувати себе учасниками національної культурної традиції, вагомість і значущість якої в світовому контексті тільки-но починає усвідомлюватися.

Епістолярна спадщина І. Зілинського та І. Панькевича підтверджує тезу, що тенденція до переосмислення словесно-естетичної інформації через трансформацію мовних знаків культури актуалізується в часи глибоких суспільних зрушень, коли збільшується обсяг словника, а естетика й

прагматика визначають специфіку поширення певних типів текстів, зокрема й вибір тем для листування.

Про життя і наукову діяльність найвизначнішого закарпато-українського мовознавця Івана Панькевича (1887–1958) існує досить обширна література. Вона, в основному, міститься у двох наукових збірниках, виданих на його пошану. Нещодавно стараннями дочки І. Панькевича Марти Дольницької зразково упорядковано його рукописи що зберігаються в Архіві чеської літератури у Празі та знаходяться у приватних руках. В ньому є чимало документів про зв'язки І. Панькевича з Товариством «Просвіта». Існує й кілька поважних статей про Товариство «Просвіта» на Закарпатті, навіть і окрема брошура. 23 грудня 1990 р. в Ужгороді відбулася конференція, присвячена відродженню крайового Товариства «Просвіта» на Закарпатській Україні, в якій брало участь 187 делегатів. Матеріали цієї цінної конференції видано окремим збірником. Та досі належно не висвітлено внесок І. Панькевича в розбудову Товариства.

Старанням І. Панькевича у 30-их рр. відділ Товариства «Просвіта» з друкованим органом «Слово народа» було засновано також і у Пряшеві. Після Другої світової війни І. Панькевич за зразком львівської та ужгородської «Просвіта» намагався заснувати подібні організації у Пряшівщині. Він нав'язав тісні контакти з культурно-освітнім відділом Української народної ради Пряшівщини, пізніше з Культурним союзом українських трудящих. Друкувався у пряшівських журналах «Дзвіночок», «Пряшівщина», «Дружно вперед», їздив по селах, читав лекції на курсах тощо.

Професійна діяльність І. Панькевича була тісно пов'язана з організацією рідномовного навчання на Закарпатті у міжвоєнний період. Він брав активну участь у розбудові національної школи в краї в окреслений період, долучившись до створення граматики та правопису русинської мови, яку він намагався наблизити до української. Слід зауважити, що «Грамматика руського языка для молодших клас шкôл середних и горожаньских» І. Панькевича стала першим підручником на закарпатських землях, в якому в основу була

покладена жива розмовна мова. В наступних перевиданнях «Граматики» український педагог намагався ще більше наблизити орфографію та лексику русинської мови до української, враховуючи нові тенденції розвитку її правопису. Важливого значення у педагогічній діяльності І. Панькевича набуло краєзнавство, передусім вивчення народних традицій, обрядів, звичаїв, в яких він вбачав потужне джерело для національного виховання закарпатської молоді. В цьому контексті слід підкреслити, що використання краєзнавчого матеріалу на уроках української мови та літератури в сучасній школі дасть змогу зберегти духовні традиції українського народу, виховати справжнього патріота та громадянина Української держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адилова А.Д. Принципы мотивологического исследования и его аспекты (на материале названий птиц) : автореферат дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Русский язык». Томск, 1996. 19с.
2. Балакай А.Г. Толковый словарь русского речевого этикета. Москва: Астрель-АСТ-Транзиткнига, 2004. 683с.
3. Баран О. В. Нариси з історії Пряшівщини. Вінніпег : Українська вільна академія наук, 1990. 149 с.
4. Балли Ш. Французская стилистика. Москва, 1961. 272 с.
5. Бача Ю., Ковач А., Штець М. Чому, коли і як? Запитання й відповіді з історії та культури русинів-українців (Чехо)Словаччини. Київ, 2013. 114 с.
6. Блинова О.И. Мотивология и ее аспекты. Томск: изд-во Том. ун-та, 2007. 394с.
7. Богдан С.К. Мовний етикет української епістолярії (Ти написала «Мій любчику...»). *Мовний етикет українців: традиції і сучасність*. Київ: Рідна мова, 1998. С. 351-360.
8. Богдан С.К. «Озовись до мене хоч інколи...» (Мовноповедінковий статус Шевченкових адресантів). *Дивослово*. 2000. №5. С. 15-20.
9. Боров Ю. Эстетика. Теория лит-ры. Энциклопедия слов-терминов. Москва, 2003. 755 с.
10. Буланин Д.М. Переводы и послания Максима Грека. Ленинград, 1984. 132 с.
11. Бухало О. Огієнко: Українізатор освіти та церкви, який змушував писати «в» Україні. *BBC Україна*. <https://www.bbc.com/ukrainian/blog-history-42665391>.
12. Валина Н.С. Активные процессы в современном русском языке: Учебное пособие для студентов вузов. Москва: Логос, 2001. 304с

13. Вашків Л.П. Епістолярна літературна критика: становлення, функції в літературному процесі: автореф. дис... к.ф.н. Львів, 1995. 21с.
14. Веселовский А.Н. Из истории эпитета. *Историческая поэтика*. Москва: Высш. шк., 1989. С. 59-75.
15. Винник О.П. Метафоричні процеси у формуванні української економічної лексики : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». Харків, 2007. 20с.
16. Винокур Г.О. О некоторых явлениях словообразования в русской технической терминологии. *Труды Моск. ин-та истории, философии и литературы*. Т. V. Сб. статей по языковедению. Москва, 1939. С.3 – 54.
17. Вознюк Г.Л. Майстерність письменницької критики. *Рад. літературознавство*. 1983. №7. С.53.
18. Гажа Т.П. Українська мемуаристика II пол. XX ст.: становлення об'єктного і суб'єктного типів / Т.П. Гажа. – Х., 2006. – 19с.
19. Гайсенюк О., Скаб М. Милозвучність української мови на тлі інших слов'янських мов. *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*, 2012. Випуск 56. Частина 1. С. 48 – 55.
20. Гак В.Г. Языковые преобразования. Москва: Языки русской культуры, 1998. 763 с.
21. Грабович Г. Тексти і маски. Київ, 2005. С.17.
22. Гривнак О. С. *Лінгводидактичні ідеї Івана Огієнка: автореферат дис. к.п.н., спеціальність: 13.00.02. – теорія та методика навчання /української мови /*. Київ, 1999. 17 с.
23. Дей О.І. Під завісою прибраних імен. Дей О.І. *Словник українських псевдонімів та криптонімів(XVI – XX ст.)*. Київ: Наукова думка, 1969. 559с.
24. Дзензелівський Й. З листування І.А.Панькевича. Матеріали наукової конференції, присвяченої пам'яті Івана Панькевича (23–24 жовтня 1992 року). Ужгород, 1992. С. 93–140.

25. Дзензелівський Й. Матеріали до історії української діалектології. Листування І. Панькевича з В. Ягічем. Листування К. П. Михальчука з О. О. Шахматовим та П. К. Сімоні. *Науковий збірник української культури у Свиднику*. Т. 12. Пряшів, 1985. С. 263–302.
26. Дудко В.И. Эпистолярное наследие украинских писателей - реалистов конца XIX-начала XX века в контексте украинско-русских литературных взаимосвязей: автореф. дисс. ... канд. филол. наук. Москва, 1989. 18 с.
27. Елина Е.Г. Эпистолярные формы в творчестве М.Е.Салтыкова – Щедрина. Саратов, 1981. 119 с.
28. Єрмоленко С.Я., Бибик С.П., Тодор О.Г. Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів. Київ: Либідь, 2001. 224с.
29. Жайворонок В.В. Національна мова та ідіолект. *Мовознавство*. 1998. №6. С.27 – 34.
30. Жанри і стилі в історії української літературної мови. В.В.Німчук, В.М.Русанівський, І.П.Чепіга та ін. Відп. ред. С.Я.Єрмоленко. Київ: Наук. думка, 1989 288 с.
31. Жирмунский В.М. Введение в литературоведение. Санкт-Петербург: Наука, 1996. 400с.
32. Жирмунский В.М. Теория литературы. Стилистика. Поэтика. Ленинград: Наука, 1977. 404 с.
33. Журавльова Н.М. Засоби вираження ввічливості слобожан у творах Г.Ф. Квітки-Основ'яненка. *Лінгвістичні дослідження*. Збірник наукових праць. Вип.11. ч. II. Харків, 2003. С.15 – 27.
34. Журавльова Н.М. Самоназивання як епістолярний засіб вираження ввічливості. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Вип. III. Херсон: Вид-во ХДУ, 2006. С.95 – 101.
35. Заворотна Т. Компаративні тропи. *Українське мовознавство*. 1987. № 14. С. 120-126.
36. Зорівчак Р. Епітетні конструкції. *Урок української*. 2000. №4.

С. 25 – 26.

37. Ирония. *Литературная энциклопедия*. <http://feb-web.ru/feb/litenc/encyclor/le4/le4-5711.htm>

38. Історія української літератури: У 8 т. Київ: Наукова думка, 1970. Т.6. 445 с.

39. Їжакевич Г.П. Особливості мови і стилю історичних творів. У кн.: *Курс історії української літературної мови*. Т.ІІ (радянський період). К.: Вид-во АН УРСР, 1961. С. 136-141.

40. Караванський С. Секрети української мови: Науково-популярна розвідка з додатком словничків репресованої та занедбаної української лексики. Київ: УКСП «Кобза», 1994. 152с.

41. Києнко І.О. Сучасний англійський комічний роман. Київ: Наукова думка, 1993. 131 с.

42. *Київський національний університет імені Тараса Шевченка: Незабутні постаті*. [Авт.-упор. О. Матвійчук, Н. Струк ; Ред. кол.: В.В. Скопенко, О.В. Третьяк, Л.В. Губерський, О.К. Закусило, В.І. Андрейцев, В.Ф. Колесник, В.В. Різун та ін.]. Київ : Світ Успіху, 2005. С. 200-202.

43. Кононенко І.В. Національна картина світу: зіставний аспект (на матеріалі української та російської мов). *Мовознавство*. 1996. №6. С.39-46.

44. Коцюбинська М. Парнас, який завжди з тобою. *Голос доби*. Київ: Сфера, 2008. С.4 – 15.

45. Кравцов Н.И. К изучению эпитета в русской фольклористике. *Эпитет в русском народном творчестве*. Москва: Изд-во Московского ун-та, 1980. С. 5 – 16.

46. Крат А. «Як перший полиск світанку ...». *Епістолярна спадщина М.Г.Куліша: спроба культурологічної розвідки*. Кур'єр Кривбасу. 1996. №53-54. С.60.

47. Кузьменко В.І. Словник літературознавчих термінів. Київ, 1997. С.120.

48. Кузьменко В.І. Письменницький епістолярій в українському літературному процесі 20-50-х рр. ХХст. Київ: 1999, 34 с.
49. Лісова О.М. Українська фольклористика Словаччини другої половини ХХ – ХХІ ст.: дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.01.07 «Фольклористика». Київ, 2017. 205 с.
50. Літературознавчий словник-довідник. Р.Т.Гром'як, Ю.І.Ковалів та ін. Київ: Академія, 1997. С.243.
51. Ляхова Ж.Т. За рядками листів Т. Шевченка. Київ: Дніпро, 1984, 134с.
52. Морозова Л.І. Письменницький епістолярій у системі літературних жанрів. Київ, 2007. 24с.
53. Мушинка М. І. Огляд дотеперішніх досліджень над Піснею про Стефана воєводу. *Дукля*. Пряшів, 1961. № 4. С. 110–117.
54. Мушинка М. Іван Панькевич та сучасний стан дослідження його спадщини. *Ivan Pankevyc a otáz kyspisov néhojazika. Študie a materiály*. Prešov, 2002. С. 10 – 26.
55. Мушинка Микола. Листування Івана Зілінського з Іваном Панькевичем (1913 – 1951). НьюЙорк – Пряшів, 2008. 198 с.).
56. Назарук М.Й. Українська епістолярна проза кінця Х\І–поч.Х\ІІ ст.: дисертація ... канд.філол.наук. Київ, 1994. 192 с.
57. Німчук В.В. Берестяні грамоти в Україні. *Мовознавство*. 1992. №6. – С.11-14.
58. Носко І. І. Для одного народу – один правопис: орфографічні норми Івана Огієнка. *Педагогічний пошук*. №4 (96), 2017. С. 45 – 46.
59. Огієнко І. Українська культура. К., 1918. С. 239-240.
60. Огієнко І. Таблиця милозвучности української мови. Для школи й самонавчання. Жовква, 1923.
61. Огієнко І. Повстання азбуки й літературної мови в слов'ян. Друкарня оо. Василян у Жовкві, 1938. 300 с.

62. Панькевич І. А. До питання генези українських лемківських говорів. *Славянская филология*: сб. статей, посвященный IV Международному съезду славистов. Москва : АН СССР, 1958. Ч. II. С. 164–197.
63. Панькевич І. А. Час мовчати і час промовляти. Збірка закарпатоукраїнських народних приповідок Івана Югасевича з р. 1806. Ужгород : Гражда, 2015. 72 с.
64. Панькевич І. Відношення південно-карпатських говорів української мови до всіх інших українських говорів, і передовсім до північно-карпатських. *Записки Наукового товариства ім. Шевченка*. 1937. Т. CLV. С. 1 – 19.
65. Панькевич І. Князь Федор Корятович в устній народній традиції. *Подкарпатська Русь*. 1930. Рочник VII, ч. 3. С. 47 – 52.
66. Панькевич І. Матеріали до мови південнокарпатських українців : монографія. Пряшів, 1970. 222 с.
67. Панькевич І. Нові історичні дані до висвітлення деяких українських діалектинних явищ у був. жупі Угоча. *Науковий Збѣрник товариства «Просвіта» в Ужгороді*. 1938. Т. XIII–XIV. С. 45 – 48.
68. Панькевич І. Пѣсня про Янчія. *Подкарпатська Русь*. 1925. Рочник II, ч. 4. С. 61 – 64.
69. Панькевич І. Пісня про Штефана воєводу як пам'ятка лемківського шариського говору *Linguisticaslovaca*. 1946- 1948. R. IV–VI. S. 354 – 367.
70. Панькевич І. Причинки до пѣзнання обряду хрестин на Подкарп. Русі. *Подкарпатська Русь*. 1925. Рочник X, ч. 7. С. 235 – 237.
71. Панькевич І. Українські говори Підкарпатської Русі і сумежних областей. З приложением 5 діалектологічних мап. Частина I. Звучня і морфологія: монографія. Прага: *Sborproyzkum Slovenska a Podkarpatske Rusipri Slovanskemustavu v Praze*, 1938. 548 с.

72. Панцьо С., Парасін Н. Вдячний учень і великий учитель. *Українська мова*, 2009, № 3. С. 133 – 136.
73. Прохоров Е.И. Издание эпистолярного наследия. *Принципы издания эпистолярных текстов*. Вопросы текстологии. Вып.3. Москва, 1964. С.16.
74. Поплавська Л. В. Правописні настанови Івана Огієнка на заняттях з практикуму з української мови. *Філологічні науки*, 2015. Вип. 40. С. 195 – 197.
75. Святовець В.Ф. Епістолярна спадщина Лесі Українки: Листи в контексті художньої творчості. Київ: Дніпро, 1981. 183с.
76. Смаль-Стоцький С. Рецензія на «Нариси історії української мови» Івана Огієнка. <https://zbruc.eu/node/80804>.
77. Семенець О.О. Картина світу письменника як чинник формування ідіостилю. *Вісник Черкаського університету*. Серія: Філологічні науки. Черкаси, 2002. Вип.24. С.15 – 20.
78. Семенець О.О. Синергетика поетичного слова. Кіровоград, 2004. – 337с.
79. Сімович В. Граматика української мови для самонавчання та в допомогу шкільній науці. Київ – Ляйпціг. Українська накладня, 1919. 588 с.
80. Скрипник Л.Г. Особливості мови і стилю української радянської художньо-історичної прози. Київ: Вид-во АН УРСР, 1958. 104 с.
81. Сметанин В.А. Византийское общество XIII-XV веков /по данным эпистолографии. Свердловск, 1987. 157 с.
82. Сметанин В.А. Эпистолография. Свердловск. 1970. С.264.
83. Сологуб Н. М. Синтаксичні конструкції розмовного стилю в писемних функціональних стилях. *Взаємодія усних і писемних стилів мови*– Київ: Наукова думка, 1982. С. 163-179.
84. Ставицька Л.О. Естетика слова у художній літературі 20-30 рр. ХХ ст. (Системно-функціональний аспект): автореф... на здобуття наук. ступеня докт. філол. наук: 10.02.01. Київ, 1996. 51 с.

85. Ставицька Л. Естетика слова в українській поезії 10-30 рр. XX ст. Київ: Правда Ярославичів, 2000. 155 с.
86. Ставицька. Л. Мовностильові тенденції в художній прозі 90-х років. *Najnowsze dzieje języków słowiańskich*. Українська мова. Red. nauk. S. Jermolenko. Opole: Uniwersytet Opolski. Instytut Filologii Polskiej, 1999. S.153 – 169.
87. Статєєва В.І. Світоглядно-мовна концепція українських письменників кінця XIX – поч. XX ст. (на матеріалі спадщини М. Коцюбинського, Л. Українки, Б. Грінченка): дис. ... д.ф.н. Ужгород, 1997. 441с.
88. Струганець Л. Теоретичні основи культури мови: навч. посібник Тернопіль, 1997. 239 с.
89. Тартаковский А.Г. Мемуари как феномен культуры. *Вопросы литературы*. 1999. №1. С.35.
90. Тимошик М. Передне слово. Ізборник. <http://litopys.org.ua/ohukr/ohu01.htm>.
91. Томашевский Б.В. Теория литературы. Поэтика. Москва; Ленинград, 1931. 431 с.
92. Українка Леся. Зібр. творів : У 12 т. Київ, 1979. Т. 12.- С. 14.
93. Українська мова. Енциклопедія. [редкол.: В.М. Русанівський, О.О. Тараненко (співголови), М.П. Зяблюк та ін.]. Київ: Українська енциклопедія, 2000. 789с.
94. Фаріон І. Правопис-корсет мови? Український правопис як культурно-політичний вибір / Роман Скиба (художн.). 2. вид., випр. і доп. Л.: Свічадо, 2005. 120с., додруки 2006, 2008, 2009, 2010. 117 с.
95. Фаріон І. Мовна норма: знищення, пошук, віднова (Науково-навчальне видання): [монографія]. Вид. 2-ге, доп. Івано-Франківськ, Місто НВ, 2010. 336 с.
96. Фаріон І. Суспільний статус староукраїнської (руської) мови у XIV-XVII століттях: мовна свідомість, мовна дійсність, мовна перспектива Л.: Видавництво Національного ун-ту «Львівська політехніка», 2015. 656 с.

97. Фаріон І. Правопис 20-30 рр. ХХст. У політичних персонах
Українська правда.
98. Франко І. Зібр. творів: У 50 т. Київ: Наук. думка, 1986. Т.49.
С.462.
99. Черкаський В. Художній світ Панаса Мирного. Київ, 1989. 300 с.
100. Чудакова М.О. Рукопись и книга. Москва,1986. 130 с.
101. Шудря М. «Хоч я і не пророк...». *Неопалима купина*. 1993. №2.
102. Koskenniemi H. Studien zur Idee und Phras eologie des grie chischen
Briefes bis 400 n. Chr.-Helsinki,1956.-S.78,82,148,153.